

MARINA PREUTU
BRÂNDUȘA RĂILEANU

Pictorii familiei
VERONA

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Încerc, în acest moment, două sentimente contradictorii, unul de mulțumire că am putut reînvia în mintea oamenilor contribuția pictorilor Verona la patrimoniul cultural al poporului român și altul de insatisfacție că nu pot face mai mult pentru acești înaintași ai mei, oameni de o verticalitate morală, curățenie sufletească și bunătate care ar trebui să constituie modele în acești ani de zbucium, debusolare și pierdere a măsurii valorilor.

Cît de importantă este creația celor trei pictori, rămîne să stabilească posteritatea. Rolul meu a fost să neutralizez embargoul instaurat de comuniști, care i-au considerat moșieri vînduți regalității, deci niște ființe ce trebuiesc stîrpite.

Și totuși, toată opera lor a slăvit acest neam.

TUDOR VERONA

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Tipărit la C.N.I. Coresi S.A.

© TUDOR VERONA, 2002, 2011
© HUMANITAS, 2002, 2011

ISBN 978-973-50-3055-1
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

ARTUR VERONA

În lumea artei românești VERONA este un nume cu rezonanțe complexe; un nume în care se adună, deopotrivă, vocația pentru pictură, dragostea pentru istoria și frumusețile pământului românesc, dar și suferința izvorită dintr-o nedezmințită verticalitate a spiritului.

Pictura celor care au purtat acest nume de adîncă rezonanță istorică pare a fi plasată sub o zodie prea puțin favorabilă.

În epoci diferite, reflectînd mentalități artistice diferite, ei au trăit din plin drama înstrăinării, a îndepărtării forțate de tărîmul atît de drag al Herței, despărțirea de colecții prețioase adunate cu migală și pasiune, pierderea repetată și la fel de dureroasă a unei importante părți din creația lor.

Astăzi, după mai bine de o jumătate de secol de la trecerea în neființă a lui Artur Garguromin Verona și după aproximativ patru decenii de la moartea lui Paul Verona, lectura lucrărilor semnate de ei este în măsură să pună în valoare prezența a două personalități distincte, aflate mereu în căutarea autenticității pe calea exprimării de sine.

Fundalul impur al unor conjuncturi nefavorabile stăruie însă ca pentru a le pune și mai deplin în valoare vocația.

Amintirile, sursele documentare își au, desigur, importanța în înțelegerea unui demers artistic. Vom apela și noi la ele atît cît este necesar pentru a înțelege mai bine spiritul viu al celor care și-au afirmat atît de tranșant opțiunea pentru artă.

„Soarta mi-a fost întotdeauna nefavorabilă, scria în amurgul vieții Artur Verona. În 1903, cînd Palatul Funcționarilor din Piața Victoriei a ars, aveam acolo, cu chirie, un mare atelier și locuința mea. Toate lucrările, compoziții istorice și portrete mari, terminate sau unele care mai cereau încă puține poze au ars, cu tot ce posedam, rămînînd numai cu cheia apartamentului.

În urmă, nevoind să mă înjosesc în Artă, am încercat, cu un ajutor bănesc, să-mi cîștig existența cu agricultura. Și aci însă am dat greș, căci secetele teribile ce au bîntuit țara între 1904 și 1907 m-au lovit cumplit. Cu greu am reușit să scap de cămătari printr-o muncă îndîrjită.

În timpul marelui război (*n.n.* — primul război mondial) numeroasa mea familie s-a refugiat în Moldova, la Herța, unde a cheltuit puțina avere ce mai aveam, așa că, la sfârșitul războiului, întorcându-mă acasă, m-am găsit într-o situație foarte dificilă.

Toate speranțele la despăgubirile de război pentru distrugerii, promisiunile că celor decorați în luptă li se vor da locuri pentru casă sau teren de cultivat, toate acestea au fost minciuni.

Soarta m-a lovit însă mai greu când, acum 4 ani (*n.n.*–1935), mi-a ars marele meu atelier din str. Grigore Alexandrescu nr.10 care era plin cu lucrări mari și sute de deseneuri, compoziții etc., acestea reprezentând viața mea întreagă.

Am continuat să fiu urmărit mai crud de fatalitate. Împreună cu întreaga țară, care a suferit pierderea teritoriilor, o nouă nenorocire s-a adăugat la cele precedente, prin faptul că în teritoriul județului Dorohoi, la Herța, aveam o mică proprietate cu gospodăria ei, casa cu cel mai mare atelier din țară, cu tablouri mari și mici, covoare mari, o colecție de costume vechi românești originale, colecția de arme, mobile etc. Gospodăria cu vaci, cai, trăsuri, o livadă cu pomi fructiferi plantați de mine și altele au căzut în mîna rușilor.”

Proprietatea din zona Herței, „un adevărat rai” și „singurul loc unde puteam să lucrez” după cum afirma Artur Verona, a constituit, într-un fel, leagănul creației pictorilor din familia Verona.

La Herța se stabilise mai întâi Nicolae Henri (fratele mai mare al lui Artur Verona), căsătorit cu Ecaterina Cazimir, fiica unor boieri originari din această zonă. El însuși talentat autor de miniaturi, Nicolae Henri absolvise o școală de arte plastice la Paris. Era firesc deci ca fratele mai mare să descopere și să sprijine vădita preferință pentru pictură a lui Artur Verona în pofida adversității părintești.

Tot așa după cum mai târziu, înclinația pentru pictură a lui Paul Verona, fiul lui Nicolae Henri, s-a bucurat firesc de înțelegeria paternă și de sfaturile competente ale unchiului. Pictura li s-a impus (de fiecare dată altfel) ca o vastă cale de aflare a propriei personalități pe complicatele căi ale părăsirii de sine și ale întoarcerii la sine. Iar din acest punct de vedere lucrările păstrate pînă astăzi pot fi considerate în bună parte autobiografice.

Să ne întoarcem însă pe firul istoriei și să precizăm de la început că frații Nicolae Henri și Artur Verona erau fiii lui Francesco Spiridon Verona și ai contesei Amalia de Lukovici, originari din Dalmația. Familia Verona fusese înnobilită în anul 1478. Garguromin — nume pe care Artur Verona și-l adăugase la începutul carierei artistice — aparținuse familiei tatălui său. O familie de remarcabilă vechime, dacă ne gîndim că prezența îi era semnalată începînd cu anul 1474 în orașul Scutari din Albania stăpînită de venețieni, după cum se menționează în cartea tipărită de Giovanni Dolcetti în 1922.

Familia Gargurevici sau Gargurovici își cîștigase titlul de noblețe cu sabia pentru că în îndepărtatul secol al XV-lea cîțiva dintre membrii ei s-au distins prin vitejia lor în cadrul armatei venețiene din Verona. A fost o familie numeroasă care a dat oameni de vază, nu doar militari, ci și preoți, medici și cărturari. Se pare (așa cum amintește Ion Zurescu, autorul primei monografii dedicate lui Artur Verona) că a existat chiar și un pictor care, la începutul secolului al XIX-lea, ar fi pictat și în Țara Românească.

Frații Nicolae Henri și Artur Verona au văzut lumina zilei la Brăila, unde se stabilise tatăl lor, Francesco Spiridon Verona, căpitan de marină civilă și armator de corăbii. După numeroase călătorii care l-au dus de la porturile Adriaticii pînă în Australia, Francesco Spiridon Verona a venit spre Marea Neagră și Dunăre, unde, la cererea lui Vodă Bibescu,

s-a oprit, la 1850, pentru a coordona transportul pe apă și comerțul cu grâu al Țării Românești. Deși familia își avea originile pe coasta Dalmată, urmașii născuți și crescuți aici s-au integrat atât de profund mediului românesc, i-au iubit atât de intens creațiile spirituale, încât au devenit, la rîndu-le, reprezentanți ai „specificului național”.

Desigur, problemele personale de expresie și adevăr sînt percepute diferit, în timpi diferiți. Dincolo de ele, lucrările lui Artur și Paul Verona trăiesc alături în cea mai deplină înfrățire.

La adăpostul lecției lui Artur Verona, fără însă să se lase copleșit de personalitatea și uriașa forță de muncă a acestuia, Paul n-a avut nevoie de teoriile sofisticate ale epocii lui. Și-a urmat vocația cu simplitate și căldură. A cuprins frumusețea lumii acesteia într-o îmbrățișare plină de lirism, în imagini al căror farmec l-a descoperit mai întîi la Herța și în împrejurimile lașului, iar apoi pe întreg teritoriul românesc. Sînt imagini pe care le-a talmăcit artistic, pe care subiectivitatea lui le-a încărcat, poetic, cu sensuri.

Lumea s-a adunat statornic sub ochiul, sub gîndul, sub pensula sau creionul acestor artiști. Pictorii familiei Verona au știut întotdeauna să așeze o dreaptă cumpănă între inteligență și patos, între idee și expresie, între informație și cultură. Evoluînd, în funcție de evenimentele istorice și conjuncturi sociale, de la noblețe la suferință, ei și-au iubit profund meseria, au respectat-o și n-au trădat-o în nici o împrejurare.

Privite dintr-o perspectivă contemporană, lucrările lor, așa cum s-au păstrat în muzee, ca și în colecțiile familiei, mărturisesc aceeași atitudine afectivă față de mediul care le-a fost atât de apropiat. Pădurile și lanurile, vegetația luxuriantă a Herței, datini populare, costume și creații străvechi i-au apropiat și i-au diferențiat totodată.

Un sentiment muzical, de suave și fluide armonii, distingem în cele cîteva lucrări păstrate de la Nicolae Henri, cel care descoperise minunile Herței. Peisajele de mici dimensiuni, adevărate miniaturi, pictate de el împărtășeau întotdeauna o emoție, oferind imaginea unei sensibilități pentru care finețea observației era cu deosebire importantă. Sînt lucrări capabile să vorbească despre căldura și puritatea unui sentiment, în pofida austerității (probabil doar aparente) a personajului înfățișat într-un portret de dimensiuni monumentale de către Artur Verona.

Era, cu siguranță, același sentiment care l-a determinat pe Artur Verona să cumpere, tot la Herța, un teren și să-și ridice aici atelierul spre care s-a întors mereu ca spre o oază de liniște și creativitate. Deși picturile, desenele ca și mărturiile scrise au păstrat dovezi ale unei lupte continue, dar și ale dramelor pe care viața i le-a impus, Artur Verona a dăruit generos ceea ce știa că nu-i aparține în exclusivitate: creația. Propria-i creație, dar mai ales știința atât de prețuită în epocă a picturii murale. Cu modestia dar și cu autoritatea unui artist important el a îndrumat ani în șir activitățile legate de Comisia Monumentelor Istorice și a împărtășit elevilor de la Școala Superioară de pictură și sculptură bisericească, de pe lîngă Arhiepiscopia Bucureștilor, întemeiată de Înalt Prea Sfințitul Patriarh Nicodim al României, în anul 1940, prețioasa-i experiență.

Iată un succint dar foarte sugestiv portret al pictorului, așa cum se înfățișa el pe atunci. „Plin de dar, cu pensula în mîină, Verona explică, arată, se încălzește, muștră, povestește și se entuziasmează. Vorbește românește cu inimitabilul lui accent italianesc, uneori cu cuvinte străine românizate. Glasul are o tîvitură particulară de povestitor italian din popor. Ochii și mîna dreaptă alcătuiesc, la rîndul lor, o mimică nespuse de expresivă și, uneori, explică, singure și mult mai clar, o idee pentru care gura nu are cuvinte. Pensula

lămurește toate în chip magistral și definitiv. Elevii nu-și iau ochii de la el ...” Scrise în septembrie 1943, cuvintele lui I.D. Ștefănescu nu erau vorbe de circumstanță. O prietenie durabilă se înfiripase cu douăzeci de ani în urmă, în Italia, cu ocazia colaborării lor la organizarea participării românești în cadrul Bienalei de la Veneția. Îi apropiase mult acea călătorie. Și, pentru că amintirile au un farmec al lor, să-l ascultăm din nou pe distinsul cărturar. „Însărcinat să organizeze participarea României la «Bienala» din Veneția, în 1925, am avut din partea domniei sale cel mai competent, fericit și prietenesc ajutor. Secțiunea românească a fost așezată de critica italiană și de cea străină alături de secțiunea franceză și de cea spaniolă. Am petrecut, apoi, mai bine de trei luni în fericita și folositoare domniei sale societate. Am călătorit împreună, în întreaga Italie, prin locuri pe care le cunoșteam de mult și care mi-au părut altele, luminate de înțelegerea și cuvântul său de artist. Am avut prilejul să cunosc bogata sa experiență, simțul de observație și pătrundere cu care analiza concepțiile cele mai diferite de artă și operele cele mai complexe. M-a cucerit, mai ales, căldura lui sufletească, entuziasmul și generozitatea de artist chemat și de profesor născut pentru instruire artistică și pentru călăuzire științifică roditoare.”

Așa cum se înfățișa contemporanilor la apogeul creației sale, pictorul Artur Verona se dovedise capabil de mari performanțe (dacă ar fi să ne gândim doar la numeroasele

lucrări de pictură monumentală pe care le realizase). Drumul spre artă fusese însă destul de lung și sinuos. Așa cum aminteam, la începutul acestor rînduri, făcea parte dintr-o familie cu adînci rădăcini nobiliare ce pot fi urmărite pînă în secolul al XV-lea. Conte Francesco Spiridon Verona, tatăl său, se stabilise, către 1850, la Brăila. Aici s-a născut viitorul pictor Artur Garguromin Verona. S-a născut la 24 august 1867, conform actului de botez pe care îl reproducem în

acest volum, și nu la 25 august 1868, așa cum în mod eronat a apărut în monografia semnată de I. Zurescu (ESPLA, București, 1958), dată preluată apoi de toate studiile care i-au fost consacrate. Pînă și aniversarea centenarului nașterii sale s-a făcut în 1968, și nu în 1967, așa cum ar fi fost firesc.

Viitorul pictor și-a petrecut copilăria printre valoroase lucrări de artă care aparțineau familiei, influențat probabil și de mirifica desfășurare a peisajelor generos risipite între apă și cer. Înclinația către pictură s-a manifestat timpuriu, dar s-a lovit de implacabila hotărîre a tatălui de a-l îndruma către cariera militară. După ce a terminat, cu diplomă de merit, Liceul real din Cernăuți, în 1888, Artur Verona a fost înscris la Academia Militară din Viena. Desene și picturi inspirate de viața și activitatea militară

punctează o indiscutabilă vocație, un mod de manifestare la fel de necesar pentru această perioadă, ca și popasurile la marile muzee și monumente ale Italiei pe care o străbătea ori de cîte ori școala îi oferea prilejul unui scurt respiro. În

Stema familiei Lukovici
avînd deviza: „Concordia fratrum”

acei ani ai sfârșitului de secol, contactul direct cu marile valori ale muzeelor se îngemăna febrilelor strădăni de autodidact. Încununată totuși de un prim succes: în 1889 o lucrare îi este primită la o expoziție din Viena. „Patrula de noapte” se intitula acea pictură pe care pentru prima oară a avut curajul să o înfățișeze unui juriu. Ecurile au fost deosebit de favorabile. Cîteva ani mai tîrziu, în 1893, un nou succes îi întărea încrederea în propriile-i posibilități. De data aceasta o altă lucrare i-a fost primită la Salonul Secesioniștilor de la München. Era pe atunci un tînar ofițer care absolvise strălucit cursurile Academiei militare. Deși deschisă și strălucitoare, cariera armelor nu a exercitat nici un fel de atracție asupra tînarului care, la 27 de ani, a hotărît să se dedice picturii.

În 1894 deci și-a dat demisia din armată și s-a întors în țară. Și-a aflat adăpost la fratele mai mare care se stabilise în Nordul Moldovei, la Herța. Anul 1894 și l-a petrecut aici lucrînd intens în atelierul pus la dispoziție de Nicolae Henri. Lucrările realizate aici vor fi de altfel expuse la sfîrșitul aceleiași an la Salonul Oficial din București. Aceste prime afirmări, deși îi dau curaj, îi întăresc însă convingerea că trebuie să se dedice mai atent studiului. Este și motivul pentru care în 1895 pleacă spre unul din cele mai importante centre artistice ale timpului: München.

Pentru artiștii vremii popasul la München era obligatoriu. În acea unică atmosferă artistică impregnată de valorile clasice și dominată de rigide principii pedagogice, se adunau tineri artiști din întreaga lume. Au făcut-o, rînd pe rînd, foarte

mulți români: Luchian, Kimon Loghi, Ipolit Strîmbu, Băncilă, Tonitza, Ressu, Ștefan Popescu, Bunescu, Lascăr Viorel, Cecilia Cuțescu Storck și mulți alții.

Și pentru Artur Verona popasul în Capitala Bavariei a însemnat confruntarea cu propriile calități tehnice ale exprimării plastice, dar mai ales deschiderea către problemele neașteptate ale înnoirii limbajului. Căci aici nu l-a atras rigiditatea academismului istoric cu inevitabilele-i scene eroice

Stema familiei Verona
avînd deviza: „Honor ante gloriam”

și portrete monumentale, ci, în primul rînd, problemele noi pentru el ale plein-airismului așa cum le-a perceput deocamdată în pictura și îndrumările profesorilor săi Fritz von Uhde și Simon Hollösy.

Pentru Artur Verona care, ca orice autodidact, debutase printr-o pictură de mare minuție a detaliului realist, contactul cu principiile lui Simon Hollösy a fost percutant. Să menționăm doar că, după 1880, în Germania se instalase un impresionism cu specific local prin Max Libermann (1848–1937) și Fritz von Uhde (1858–1925). Mai modern în concepții decît aceștia, Hollösy afirma o căutare îndrjrită a realului cu mijloacele unei picturi luminoase. El era portdrapelul antiacademismului münchenez.

Născut în 1857, deci cu zece ani mai mare decît Verona, Simon Hollösy susținea cu patimă ideea emancipării artistului prin negarea artei oficializate și hotărîrea de a-și îndrepta, din ce în ce mai mult, privirile asupra naturii. Tot mai mulți elevi ai săi l-au urmat, vara, la Baia Mare, încercînd noile formule ale picturii în aer liber. Hollösy se pronunța aici

NICOLAE HENRI VERONA
Iarna